

РОЗДІЛ 3 ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 316.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.25.4>

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ФУТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИ НАЇВНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

MODERN UKRAINIAN CONCEPTS OF FUTUROLOGY AGAINST LACK OF JUDGEMENT OF THE UKRAINIAN NATION

Ігнат'єва Т.В.,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та філософії*

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Віннічук О.В.,

*кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри політології та філософії*

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Маркітантов В.Ю.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та філософії*

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Статтю присвячено аналізу українських футурологічних концепцій та пошуку прогностично обґрунтованого бачення розвитку України як держави, як геополітичного гравця.

Сучасне людство перебуває у трансформаційній матриці глобального «ідеального шторму», коли одночасно відбуваються деструктивні зміни економічного, політичного, соціального, геополітичного, міжнародного характеру, а процес глобалізації поступово змінює свій вектор до регіоналізації. Звичайно, такі масові перетворення викликають у людей фрустраційні відчуття. Відновити життєвий потенціал допоможе футурологія, яка моделює можливі сценарії розвитку нашої держави та нації (як оптимістичні, так і досить песимістичні), що своєю чергою дозволяє прагматично оцінити ймовірні тектонічні трансформації та задіяти спроби детермінування процесу самопізнання для окреслення подальшого напрямку розвитку України й українців.

Було з'ясовано, що українська футурологія розвивається у світовому контексті, а основними темами дослідження вітчизняних футурологів є, звичайно, Україна та її майбутнє. Проаналізувавши футурологічне бачення науковців Володимира Горбатенко, Сергія Дацюка й Андрія Длігіча, з'ясовано, що наша держава перебуває у точці біфуркації, проходження якої докорінно змінить наявну реальність. Футурологічні прогнози акцентують увагу на: 1) втраті українцями енергії розвитку та припиненні існування української держави, що вже неодноразово траплялося у вітчизняній історії, та в подальшому – на реалізації чергової спроби її відновлення; 2) тому, що у техногенну епоху такий сценарій очікує й інші світові держави, а українство може стати світовим флагманом віртуального, постдержавного формату – ком'юніті, через його «генетичну» здатність пристосовуватись до швидкої зміни реальності.

Ключові слова: футурологія, футурологічні концепції, Україна, українська нація, глобальні трансформації.

The article is dedicated to analyzing the Ukrainian concepts of futurology and identifying prognostically sound vision of the future of Ukraine as the state and the Ukrainians as the nation.

Modern humanity lives in a transformation matrix of "perfect storm" with simultaneous destructive changes of economic, political, social, geopolitical and international character; but globalization process gradually turns its vector to regionalization. It is obvious that such massive transformations make people frustrated. Futurology which shapes potential scenarios of our state and nation's development (optimistic and quite pessimistic ones) can help to restore vector of life development; in its turn, it provides a possibility to make pragmatic estimate of potential tectonic transformations and make attempts to determine the process of selfactualization for identifying further directions of Ukraine and the Ukrainians' development.

The authors have found out that Ukrainian futurology is developing in the global context and the main subjects of national futurologists are, undoubtedly, Ukraine and its future. After analyzing position of such national scientists as Volodymyr Horbatenko, Serhii Datsiuk and Andrii Dlihich it is obvious that our state is at the bifurcation point, crossing which will drastically change existing reality. Futurological forecasts are focused on: 1) the Ukrainians' loss of development activity and termination of the Ukrainian stat, it took place in the national history several times, and implementation of another attempt to rebuild the nation in the future;

2) other world states will have to survive the same scenario and Ukraine has a chance to become the leader of virtual post state format, community, due to our "genetic" ability to adapt to rapid transformation of reality.

Key words: futurology, concepts of futurology, Ukraine, the Ukrainian nation, global transformations.

Постановка проблеми. Під час характеристики психоемоційної матриці людства в ХХІ ст. припадає на думку стан фрустрації, який зумовлений глобальним «ідеальним штормом» – одночасною взаємодією різноманітних деструктивних елементів політичного, економічного, соціального, геополітичного, міжнародного та глобального характеру. Тому мимоволі виникають питання: чи зможе українська держава зберегти себе в цих трансформаційних процесах?; чи вистачить нам сил та розуму адекватно формувати відповіді на такі глобальні виклики? Аналізуючи «Записки українського самашедшого» Ліни Костенко, ми акцентуємо особливу увагу на роздумах письменниці про долю України: «Триста років ходимо по колу. З чим прийшли у двадцяте століття, з тим входимо і в двадцять перше. І жах не в тому, що щось зміниться, – жах у тому, що все може залишитися так само» [1, с. 27]. Саме тому й закрадаються сумніви щодо майбутнього сценарію розвитку Української держави.

«Українці – нація, яка часто покладається на диво, що має «перенести» нас у нову матрицю буття» – стверджувала голова фонду «Демократичні ініціативи», соціологиня Ірина Бекешкіна, даючи оцінку суспільній зрілості українців [2]. Ми віддаємо перевагу не раціональному виборів політичних лідерів і партій, а голосуємо серцем. Це наглядно демонструють останні президентські вибори з 75% підтримкою (за активності виборців у другому турі – 18 893 864 (у першому турі – 61,37%)) В. Зеленського. Наділяючи новообраного президента благородними державницькими якостями, значна частина українців щиро сподівалася на соціально-економічне й політичне диво, але звернімося до попередньої цитати Л. Костенко (книга написана в 2011 р.!).

«Економічне диво», якого досягли наполегливою працею німецька та японська нації протягом 30 років після Другої світової війни, або перетворення Сінгапуру з рибачього селища на високорозвинену, сучасну країну – це яскраві приклади спроможності змінювати обставини під свої потреби, бачити перспективу / ціль і зміст трансформацій. Можливо, що саме футурологічний прогноз розвитку української нації може стати дієвим інструментом і орієнтиром, який допоможе сприймати суспільні процеси розвитку виважено та з позицій раціональності формувати майбутні цілі, а українцям, як нації, – обрати альтернативну стратегію розвитку країни.

Аналіз джерел та останні дослідження показали, що футурологія – це теоретико-практичне знання, спрямоване на аналіз перспектив розвитку людства під впливом глобальних технологічних змін. Цей термін був запропонований у середині 50-х рр. ХХ ст. німецьким соціологом О. Флехтреймом для науки майбутнього, що мала стати вільною від будь-яких ідеологічних нашарувань та соціально-політичних доктрин [3, с. 703].

Відомими футурологами, передбачення яких стали світовими бестселерами, є: американець Кевін Келлі, автор книги «Невідворотне. 12 технологій, що формують наше майбутнє» [4], у якій він доводить, що не всі зміни людство прийме із радістю; директор Інституту глобального майбутнього Джеймс Кантон [5], якого самі американці вважають головним світовим футурологом; ізраїльський історик, професор Юваль Ной Харарі [6], який стверджує, що епоха алгоритмів звільнить людство від самостійного прийняття рішень; американський вчений у галузі віртуалізації даних і біометричних технологій, автор терміну «віртуальна реальність» і противник соціальних мереж Джарон Ланьє [7]; американський філософ науки, винахідник Рей Курцвейл, який передбачив появу штучного інтелекту, продовження тривалості людського життя та кіборгізації людини [8].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – проаналізувати футурологічні концепції розвитку Української держави в контексті глобальних трансформацій, дослідити прогнози українських футурологів щодо можливостей вирішення проблемних аспектів у процесі розбудови українського суспільства з урахуванням фахових компетентностей провладної еліти.

Виклад основного матеріалу. «Для прогресивних зрушень у процесі розбудови українського суспільства потрібно проаналізувати досягнення і прорахунки теорії та практики, обрати інноваційний інструментарій для подальшого суспільного розвитку (парадигми, концепції, дискурс), складником якого має стати політичне прогнозування», – вважає відомий український вчений, доктор політичних наук, професор Володимир Горбатенко [9]. Зрозуміло, що для формування нової суспільної матриці недопустиме використання старих стереотипів (сформованих ще за радянських часів), тому що вони створюють ілюзорну видимість реформування суспільства, заспокоюючи широкий загал українців.

Подолати опір старих елементів мають: 1) перехід від уявної до реальної правотворчості; 2) трансформація деструктивної поведінки еліти; 3) гармонізація системи соціальних цінностей і пріоритетів; 4) всебічний розвиток молоді як носія майбутнього, в тому числі розвиток політичної освіти [9, с. 129–135].

Проаналізувати перспективи суспільно-політичних трансформацій, сформувані стратегію українського державного розвитку має політична / державна еліта, яка під час прийняття загальнонаціональних рішень має також керуватися і науково обґрунтованими прогнозами [10, с. 6–8; 10] та футурологічним баченням.

Ці теоретичні рекомендації В. Горбатенка були сформувані більше 15 років тому, але жодну із

них наше суспільство не втілило у життя. Автори вважають, що таке наукове теоретизування не цікавить українську політичну еліту, вона не розуміє потребу його реалізації, бо знаходиться поза межами їхніх інтересів, а пересічні українці після трьох революцій прикладають максимум зусиль для виживання, втративши надію на позитивні зміни. Отже, незацікавленість еліти в «прогресивному розвитку української держави», «байдужість» значної частини українців, перманентні економічні проблеми, російська військова агресія призвели до фрустрації суспільства і неусвідомлення ними того факту, що за таких обставин ми поступово втрачаємо державний суверенітет.

Український філософ Сергій Дацюк щодо цього займає ще радикальнішу позицію, вважаючи, що України вже практично немає, тому що тридцять років тому українці не змогли зрозуміти, для чого їм держава, та виробити відповідну стратегію, а відтак – у майбутньому відбудуватиметься нова спроба її відбудови [11].

У будь-якій системі закладено здатність до її самовідтворення, але якщо вона перебуває у турбулентному стані, між її елементами існують постійні протиріччя (у нашому разі між олігархами, елітою, народом, політичними партіями та інститутами тощо), то вона приречена на стагнацію. Саме в такому стані вже тривалий час перебуває Україна. Постійні реформаційні імітації, що приймаються заради отримання нового фінансового траншу від західних донорів, зовнішнє державне управління, ставка економіки лише на сировинний експорт, масова міграція населення, зубожіння (особливо людей старшого віку) тощо роблять із нашої держави квазідержаву, віртуально наявну імітацію. Про це свідчить і колоніальний / неокolonіальний статус України: залежність від тенденцій міжнародної політики сильних світових держав; статус міжнародного об'єкту; МВФ, який використовує у переговорних процесах методи шантажу та маніпуляції; НБУ, що знаходиться під зовнішнім управлінням (за зовнішніми боргами Україна лише протягом 2021–2024 рр. має сплатити понад 14 млрд дол. [12]).

Враховуючи зазначені проблемні аспекти розвитку Української держави, відомий науковець С. Дацюк зазначає, що держава переживає складний етап руйнації [13]. Цим деструктивним процесам сприяє українська «еліта», яка наразі не має напрацьованої стратегії державного розвитку. Таким чином, науковець схильний до теорії, що найближчим часом Україна втратить свою територіальну цілісність. Цьому сприятимуть не тільки зовнішні фактори (російська агресія), а й недалекоглядність пересічних українців, неусвідомлення ними себе спільнотою та єдиною нацією. Українці, які не знайшли можливості інвестувати свої зусилля у стратегію загальнонаціонального

розвитку (через її аморфність), мігруючи мільйонами, апелюючи до відомого гасла «моя хата з краю...», покійрно сприймають деструктивні рішення класу еліт.

Інші аспекти майбутнього, досить оптимістичні, пропонує доктор економічних наук, футуролог Андрій Длігач [14], який вважає, що для функціонування особистості в умовах світової кризи (пандемії, війни тощо) українцям потрібно навчитися виживати самим, включивши саморозвиток на режим нон-стоп, отримувати диверсифіковані фахові компетентності, тому що сучасний світ – це світ без гарантій ((ні диплом, ні фах, ні місце роботи не є ними тепер) *про це також писала Л. Костенко*)).

Попри таку світову еkleктику, науковець переконаний, що ми, як нація, можемо збудувати своє майбутнє завдяки вмінню пристосовуватися до зміни реальності. Так, зараз 60% українців живуть у смартфонах, 3 млн користуються Моно Банком (вітчизняний продукт, створений у 2017 р.), послугами додатку «Дія» скористалося вже більше 5 млн (або кожний четвертий українець), а понад 30 тис мають у ньому електронний підпис тощо.

Спільним у прогнозах майбутнього України в обидвох українських футурологів (А. Длігача та С. Дацюка) є впевненість у тому, що за деякий час Україна як держава перестане існувати. Але А. Длігач вважає, що зникнуть і багато інших держав світу. Враховуючи посилення міграційних тенденцій (ми їх спостерігаємо постійно), пошук українцями особистісної реалізації, нових цінностей, їх проактивність тощо, українство еволюціонує у «фан-клуб», для якого не потрібна територіальність (*також не дуже гарна перспектива*), а держава перетворюється на зручну платформу сервісів для громадян – ком'юніті (позадержавний інститут нового зразка, постдержаву). Науковець впевнено пророкує, що у формуванні не-держави – ком'юніті, Україна стане світовим лідером. Це означатиме, що українські спільноти в Україні, Канаді, Австралії тощо до 2040 р. (*на думку футуролога*) об'єднаються в міжкордонну діджитал-державу, що існує не стільки у фізичному, скільки у віртуальному просторі чи в додатковій реальності [15]. Такий прогноз майбутнього складно зрозуміти українцям, народженим у ХХ ст., але він – широке поле для роздумів про те, які зусилля потрібно прикласти людині, щоб не залишитися на узбіччі техногенних трансформацій.

Натомість Сергій Дацюк упевнений, що шансів зберегти державність сучасного зразка у нас немає, оскільки ми не зрозуміли для чого вона нам. Можливо, українцям, які у тривалому історичному відрізку декілька разів виборювали незалежну Українську державу, але не змогли її утримати, дійсно територіальна матриця не так вже й потрібна? Наше суспільство втратило консолідованість, яка була пріоритетною після Революції Гідності

та чітко проявилася з початком російської агресії. Українці не бачать перспективи для України, тому що за більш ніж тридцять років існування незалежності політична еліта не побудувала потужну філософію майбутнього [16]. Ми, українці, знову і знову повторюємо помилки минулого, тому за таких умов концепція діджитал-держави не є ірраціональною та має свою логіку.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок. Було з'ясовано, що українська футурологія розвивається у світовому контексті, а основними темами дослідження вітчизняних футурологів є, звичайно, Україна та її майбутнє. Проаналізувавши візії майбутнього науковців Володимира Горбатенко, Сергія Дацюка й Андрія Длігача, з'ясовано, що наша держава перебуває у точці біфуркації, проходження якої докорінно змінить наявну реальність.

Таким чином, футурологічні прогнози акцентують увагу:

1) на втраті українцями енергії розвитку та припиненні існування української держави, що

вже неодноразово траплялося у вітчизняній історії, та в подальшому – реалізації чергової спроби відновлення;

2) на тому, що у техногенну епоху такий сценарій очікує й інші світові держави, а українство може стати світовим флагманом віртуального, постдержавного формату – ком'юніті, через «генетичну» здатність українців пристосовуватись до швидкої зміни реальності.

Реалізуються ці сценарії за рік або за декілька років спрогнозувати досить складно, але зрозуміло одне – за нас ніхто не проживе життя, ми і тільки ми маємо навчитися відповідальності за свої погляди, слова, вчинки, націю, суспільство та державу, нарешті стати дорослими та соціально розсудливими.

Подальші дослідження в межах зазначеної проблематики доцільно спрямовувати в напрямку аналізу розвитку української держави як постмодерної діджитал-держави (країни нового зразка та сильного геополітичного гравця на міжнародній арені).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.
2. Вільнолюбні, але незаконослухняні: соціолог розповіла про зрілість української нації. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/vilnoliubni-ale-nezakonosluchniani-sotsioloh-rozpovila-pro-pro-zrilist-ukrainskoi-natsii-video-187313.html> (дата звернення 16.05.2021).
3. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученко, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і переоб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
4. Келлі К. Невідворотне. 12 технологій, що формують наше майбутнє. Київ : Наш формат, 2018. 364 с.
5. Canton J. Future Smart: Managing the Game-Changing Trends that Will Transform Your World. January 21, 2015. 402 p.
6. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Київ : Книжковий клуб, 2019. 544 с.
7. Ланье Д. Кому принадлежит будущее? Мир, где за информацию платит будут вам. Москва : Бомбора, 2020. 560 с.
8. Kurzweil Ray, Grossman Terry. Transcend: Nine Steps to Living Well Forever. 2010. 480 p.
9. Горбатенко В., Бутовська І. Політичне прогнозування. Київ : МАУП, 2005. 152 с.
10. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. Київ: Генеза, 2006. 400 с.; Горбатенко В.П. Футурологія і політика. Київ : Академія, 2019. 288 с.
11. Дацюк С. Проблема консолідації України. *Українська правда*, 28 листопада. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5a1d4f0f3a8b9/> (дата звернення 23.05.2021).
12. Качалова Г. Горькая конфета: сколько и когда Украина заплатит по ВВП – вариантам Яресько и Яценюка. *Экономическая правда*, 19 февраля 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/02/19/657188/#:~:text=%D0%94%D0%BE%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE,%D0%B0%D0%B1%D0%BE%20%D1%97%D1%85%20%D0%BD%D0%B5%20%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B5%20%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96> (дата звернення 19.05.2021).
13. Дацюк С. Проблема консолідації України. *Українська правда*, 28 листопада. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5a1d4f0f3a8b9/> (дата звернення 23.05.2021).
14. Длігач А. У горизонті 25 років більшості держав світу не буде. 09.06.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3041710-andrij-dligac-strateg-futurolog.html> (дата звернення 19.05.2021).
15. Длігач А. У горизонті 25 років більшості держав світу не буде. 09.06.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3041710-andrij-dligac-strateg-futurolog.html> (дата звернення 19.05.2021).
16. Дацюк С. Проблема консолідації України. *Українська правда*, 28 листопада. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5a1d4f0f3a8b9/> (дата звернення 23.05.2021).